

Дячок С.О.
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та
літератури Інституту педагогіки
НАПН України
Svitlana_82@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ГІМНАЗИСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто специфіку використання компетентнісно орієнтованих завдань у процесі формування читацької грамотності та творчого розвитку гімназистів. Автор досліджує проблему формування читацької грамотності школярів як універсальної.

Рекомендовано зразки завдань, спрямованих на формування читацької грамотності, для використання у підручниках української літератури та безпосередньо на уроках.

Ключові слова: *читацька грамотність; читацька компетентність; компетентнісно орієнтовані завдання; уроки української літератури.*

Професійна компетентність педагога, його здібності, методика викладання як основні складові педагогічної майстерності окреслюють образ учителя-професіонала, провідним завданням якого є налаштування аудиторії на позитивне, всебічне сприйняття та засвоєння матеріалу, навчання її вчитися задля власного розвитку й удосконалення. Питання мотиваційно-ціннісного усвідомлення необхідності неперервного професійного розвитку для фахівців теж є важливим. Отримані знання у ЗВО повинні систематично оновлюватися, а професійні компетентності удосконалюватися. Тож самоосвіта педагога в процесі підготовки до уроку і безпосередньо під час викладання є важливим компонентом розвитку.

У сучасній системі освіти особливої уваги заслуговує викладання літератури, оскільки саме на цих уроках формується універсальна компетентність – читацька, яка є основою всіх ключових і предметних компетентностей. Благородним ґрунтом для цього є художня література – скарбниця історії, моральних цінностей, ментальностей, у ній закладено генетичний код, пам'ять народу, вона відіграє одну з ключових ролей у формуванні національної ідентичності. Для того, щоб уроки літератури стали дієвими, формували компетентного школяра, варто працювати над змістовою і дидактичною складовими частинами заняття, а також над постійним удосконаленням професійного рівня вчителів.

Беззаперечно, що саме читацька грамотність є тією універсальною компетентністю, високий рівень якої забезпечує успіх у вивченні інших навчальних дисциплін та є основою для формування конкурентноспроможної особистості. Потребу кожного в отриманні гуманітарних знань засвідчує і відомий Стівен Пол Джобс: «Ми в Apple переконані, що лише технологій недостатньо. Тільки злиття технологій із мистецтвом і гуманітарними науками

приносить результат, заставляє наше серце співати» [2]. Важливість навчання і викладання предметів саме гуманітарного циклу є в сучасній освітній ситуації досить важливою.

У Державному стандарті базової середньої освіти серед десяти ключових читацької компетентності не зазначено, проте вказано, що «Наскрізними в усіх ключових компетентностях є такі вміння», які формуються саме на уроках літератури, зокрема *«читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів; висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії»* [1].

Тож учитель літератури, перш за все, повинен систематично розвивати професійну компетентність, формувати вміння сприймати освітні інновації та творчо їх адаптувати в освітній процес.

Учителеві варто у підготовці до уроку продумувати саме такі форми та методи роботи, які б сприяли формуванню читацької грамотності школярів. А саме:

- *містили матеріал для виокремлення смислів із прочитаного.* Варто запропонувати учням відредагувати сторінку Вікіцитат, виокремивши їх із прочитаного тексту;
- *стимулювали до зіставлення отриманої інформації з наявними знаннями.* Доречно використання сторітелінгу – мистецтва захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача;
- *були пошукового (дослідницького) характеру* (редагування сторінок Вікіпедії, проектна робота);
- *сприяли порівнянню прочитаного з власними судженнями про навколишню дійсність* (інфографіка);
- *мотивували до власної оцінки, уміння аргументувати позицію конкретними прикладами, робити висновки щодо нових відомостей* (створення презентацій за допомогою ресурсів prezy та mind maps);
- *вводили у діалог/полілог про прочитане з різними його суб'єктами автором, твором, перекладачем, літературним персонажем, іншими читачами під час Zoom, Google Meet, Skype-конференцій тощо;*
- *ініціювали вибудовування власних суджень* (презентація думок/матеріалів на Padlet та ін.).

Проте важливо, щоби ми в шаленій гонитві за використанням ІКТ не втратили важливу цінність уроків літератури. Головний виконавчий директор

компанії Microsoft Сатя Наделла на Всесвітньому економічному форумі у 2017 році зазначив, що у світі, перенасиченому технологіями на кшталт штучного інтелекту чи машинного навчання, «бракуватиме таких людських якостей як здоровий глузд та емпатія», які якраз і формуються в процесі читання та аналізу прочитаного.

Читання з розумінням як наскрізне вміння в контексті ключових компетентностей успішно формується й через методично правильно продуману та презентовану систему компетентнісно орієнтованих запитань і завдань. Компетентнісне навчання передбачає не лише здобуття учнями знань, умінь і навичок із літератури, а й усвідомлення їх практичного застосування, відповідно значного зростання читацької активності, творчого розвитку та пізнавального інтересу до предмету.

Компетентнісно орієнтовані завдання є доволі складними у написанні і потребують багато часу на виконання учнями, але надзвичайно корисні для отримання високих результатів у читанні.

Компетентнісно орієнтоване завдання за змістом програмового твору доповнить будь-який підручник української літератури для 5 класу.

Стимул «Усесвітній день сну». Усесвітній день сну відзначається щорічно в ту п'ятницю березня, що перед днем весняного рівнодення в рамках проєкту Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Усесвітній день сну запроваджено в 2008 році. У цей день міжнародні медичні працівники нагадують людям про проблему недосипання та безсоння, закликають людство до здорового способу життя.

У 2011 році Всесвітній день сну був присвячений проблемам дитячого сну, а в 2019 році в цей день звучав слоган «Здоровий сон – здорове старіння».

До речі, гасла найрізноманітніші: «Регулярний сон – здорове майбутнє», «Коли сон міцний, здоров'я та щастя достатньо», «Спіть добре, ростіть здоровими».

У літературних творах письменники теж часто звертаються до такої категорії як сон. Так, увесь сюжет твору «Лелія» Лесі Українки відбувається у сні хлопчика, який подорожує разом із царицею ельфів. У творі «Чотири сестри» Валерія Шевчука, недосипання однієї із героїнь призвело до швидкого старіння та помилок у прийнятті рішень. Мотив сну є провідним у цій казці-притчі. Крім того автор закликає за жодних обставин не втрачати почуття власної гідності та людяності, а також бути толерантними.

Запитання.

1. Яке гасло звучало у Всесвітній день сну у 2011 році?

А «Здорове тіло – здоровий дух»

Б «Виспався перед дорогою – доїхав без проблем»

В «Коли сон міцний, здоров'я та щастя достатньо»

Г «Здоровий сон – здорове старіння»

Д «Спіть добре, ростіть здоровими»

2. Придумай слоган за мотивами казки «Чотири сестри» Валерія Шевчука, враховуючи ті проблеми, які автор порушив у творі.

3. Чому для здоров'я людини важливо спати, дотримуючись режиму. Доведи свою думку, використовуючи сюжет твору Валерія Шевчука «Чотири сестри»?

Важливо, щоб компетентнісно орієнтовані завдання були спрямовані на розвиток умінь школярів застосовувати теоретичні знання у процесі аналізу літературних творів, асоціювати художню дійсність із власною життєдіяльністю, навчитись формулювати оцінні судження щодо концептуальних смислів художніх творів.

Безперечно, читацька грамотність є універсальною компетентністю, а її високий рівень забезпечує успіх в інших галузях та є основою для формування конкурентноспроможної особистості. А розвитку предметної читацької і ключових компетентностей учнів сприяє методично організована навчальна діяльність, орієнтирами якої є система компетентнісно орієнтованих запитань і завдань презентованих у підручниках літератури та безпосередньо під час уроків.

Роль компетентнісно орієнтованих завдань у формуванні ключових та предметних компетентностей школярів, зокрема читацької грамотності, важлива. Оскільки, попри цифровий прогрес, підручник залишається основним засобом навчання учнів, то й потребує у своєму наповненні правильно сформульованих компетентнісно орієнтованих запитань і завдань, які формуватимуть особистість, здатну до самостійного опрацювання матеріалу та прийняття рішень. Працюючи над завданням, презентованим у підручнику, учень сам визначає проблему, контролює процес її вирішення. Це підвищує увагу та мотивацію діяльності учнів, що сприяє формуванню читацької грамотності учнів та покращенню результатів навчання в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : <http://surl.li/kenu>
2. Джебс Пол Стівен. Вікіцитати [Електронний ресурс] : Вікіпедія. – URL : <https://cutt.ly/yhHEB8T>
3. Костенко Л. Маруся Чурай. Історичний роман у віршах. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 224 с.
4. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти // Т.О.Яценко, Т.Б.Качак, В.В.Кизилова, В.І.Пахаренко, Л.М.Овдійчук, С.О.Дячок, О.А.Слижук, І.А.Тригуб, В.Макаренко. – 2021 р. URL : <http://surl.li/aacbo>
5. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти [Електронний ресурс] : сайт МОН України. – URL : <https://cutt.ly/5hHTR3Q>
6. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів.10–11 класів (профільний рівень) [Електронний ресурс] : Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407. – URL : <https://cutt.ly/BhHODXw>